

between writers and between national literatures is realized. The role of choosing trustful tone in a dialogue is analysed. Honesty, intelligence and freedom of his thought are noted.

It is proved that Ye. Sverstiuk according to methodology, following modern European philosophical concepts, occupies his own worldview position.

Key words: hermeneutics, dialogue, comparative studies, mentality, methodology, perspective, angle, angle setting, reception, recipient, work, time space.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016 р.

УДК 821.161.2-3.09(477.82)

Вікторія Остапчук

АВТОПОРТРЕТ У СТРУКТУРІ ОБРАЗІВ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ КНИГИ Є. СВЕРСТЮКА «НА ПОЛІ ЧЕСТИ»

У статті через поетику з урахуванням ракурсу бачення дійсності автором-наратором у книзі Є. Сверстюка «На полі честі» висвітлено прямий і опосередкований спосіб створення автопортрета. Особливу увагу зосереджено на розкритті смислу і структури назви книги «На полі честі» із застосуванням значення слів *поле* і *честь*, поданих за тлумачним «Словником української мови». Поняття *честі* окреслено стрижневим поняттям не лише аналізованої книги, але й усієї життєдіяльності Є. Сверстюка.

Ключові слова: автопортрет, моральні цінності, честь, поле честі, поле битви, фразеологізм, образ, символ, Біблія, народна творчість.

Вартість спогадів – у беззастережній правдивості й чесній сповідності.

Є. Сверстюк

Моральна міра Євгена Сверстюка йде насамперед від його душевного складу – того, що давні греки називали етосом особистості. В нього лягли і незримі заповіді народної моралі, всотані в дитинстві з родинного і ширшого сільського ґрунту, і напружені струмені з інтелектуальних джерел (національна і світова класика, філософія), – а згодом внутрішній потяг до абсолюту в горнилі жорстоких випробувань долі остаточно викристалізувався в чітко окреслену релігійну свідомість...

І. Дзюба

Чому втекти не смію з поля честі

або на власний меч грудьми упасти?

Леся Українка

Постать Є. Сверстюка висвітлена в різних жанрах – від мемуарів (І. Жиленко, С. Кириченко, В. Лісовий та ін.) до ґрунтовних літературознавчих статей. Думки Є. Сверстюка, його світоглядна позиція під різним кутом зору осмисленні в статтях І. Дзюби [2], І. Кошелівця [5], В. Овсієнка [8], Л. Оляндер [9] та ін. Проте інтерес до особистості письменника не згасає, а тому дослідники намагаються зрозуміти це явище. Так, О. Сінченко вважав, що магічна притягальна сила Є. Сверстюка обумовлюється стилістичними властивостями його текстів і особливо харизмою: «Як чудовий стиліст, – пише дослідник, – він умів заворожити з перших рядків. Тому жодна його стаття не лишалася поза увагою публіки. Його любили, його не любили, але читали всі, й усі коментували» [7, с. 6].

На перший погляд, здається, що О. Сінченко вказує нехай на важливу, та все ж таки тільки одну рису. Однак, якщо виходити з думки Жоржа Луї Леклерка Бюффона: «Стиль – це людина», стає очевидним, що Сінченкова характеристика Є. Сверстюка охоплює саму сутність індивідуальності письменника. Вона вбирає в себе багато людських якостей і насамперед моральні цінності, а тому, розвиваючи свої міркування, О. Сінченко слушно стверджує, що Є. Сверстюк є «одним із найбільших моральних авторитетів української культури ХХ століття» [7, с. 11].

Ось чому більшість дослідників стверджують, що Є. Сверстюк був людиною *честі* й висвітлюють цю його рису в багатьох вимірах. В. Овсієнко називає Є. Сверстюка «чоловіком праведним» [8], а Л. Оляндер вважає, що *честь* – не лише риса Сверстюкового характеру, а й стрижневий мотив усієї його творчості: «Одним із наскрізних мотивів в есеях Є. Сверстюка, що спирається і на власний життєвий досвід письменника, – розгортає свою думку дослідниця, – є мотив збереження людиною *честі імені*, яка зобов'язана за будь-яких умов залишатися вірною самій собі» [9, с. 97].

Погоджуючись із цими характеристиками Сверстюка-особистості, можна дійти висновків, що вони складають значну частину його портрета. Проте й досі не ставилося питання, у який спосіб визначені тут риси Сверстюкової натури повністю або частково відбилися в текстах самого письменника, створюючи автопортрет.

Отож **мета** статті полягає в тому, щоб через поетику, з урахуванням ракурсу бачення дійсності автором-наратором у книзі «На полі честі», висвітлити прямий і опосередкований спосіб створення автопортрета.

Як відомо, текст кожного твору починається з назви, що зазвичай слугує кодом, у якому концентрується весь зміст твору. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати смисл і структуру назви книги Є. Сверстюка «На полі честі», застосовуючи значення слів *поле* і *честь*, поданих за одинадцятитомним тлумачним «Словником української мови» (СУМ):

«**Честь** – сукупність вищих моральних принципів, якими людина керується у своїй громадянській і особистій поведінці. **Поле честі**, заст. – поле битви; військове поприще» [10, т. 11, с. 316].

«**Поле** – 3. Простір, у межах якого відбувається якась дія або який знаходиться у межах якоїсь дії. [Ярослав:] *Клянусь, що там на полі бою, Де я сьогодні ворога побив, Я дивний храм воздвигну і построю В ім'я Софії* (Коч[ерга], П'єси, 1951, 108)» [10, т. 7, с. 61].

Словниковий текст доводить, що назва «На полі честі» набуває ознак фразеологізму, асоціативно співвідноситься із фразеологізмами «поле бою» та «один у полі воїн». Крім того, семантичне та інтенціональне поля *честі* містять у собі такі слова, як *гідність*, *смільвість*, *благородство* і навіть *жертвність* та багато інших. Деякі з них автор уживає безпосередньо як контекстуальні синоніми до слова *честь*, а деякі залишаються в підтексті за описами вчинків людини. Виходячи зі сказаного, треба підкреслити, що фразеологізми *поле честі*, *поле битви* і *один у полі воїн* слугують тими константами, які формують стрижневий мотив усього аналізованого твору.

Автобіографічна книга «На полі честі» складається з п'яти розділів. Найбільший за обсягом розділ з іронічною назвою – «Невже то я?», що об'єднує окремі підрозділи, заголовки котрих розкривають їхній зміст: *Батько*, *Мама*, *Гніда*, *Рід*, «*Прощання*» з мамою, *Сусіди*, *День мого народження*, *Брати Дмитро і Яків* тощо. Письменник, – на що вказує О. Сінченко, – «не залишив цілісного рукопису спогадів. Книжка є компіляцією різних текстів, написаних чи виголошених Сверстюком» [7, с. 11].

У цих текстах безпосереднім і опосередкованим способами Є. Сверстюк створює власний образ. «Я народився в іншу добу, в іншій державі... Волинське село Сільце Горохівського району жило своїм спонтанним життям за польської влади... Якимось зимового ве-

чора, саме на Андрія, батько... розпрягши коней, зайшов із морозу в хату, а мама йому повідомила: “Батьку, а в нас є хлопчик”... Я був п’ятий, найменший у сім’ї, і, скільки сягає пам’ять, завжди було ясно, що старші будуть господарями, а найменший “підє вчитись”» [7, с. 13]. Так починається книга «На полі чести», відкриваючи перед реципієнтом кадри нелегкого життя відомої особистості, народженої в багатодітній сім’ї зі стійкими моральними устоями. Провідним напрямком виховання у Сверстюковій сім’ї було виховання в любові до Бога. Слід зазначити, що зерна добра, посіяні змалку в серці сина Євгена, проросли пізніше словами вдячності, адресованими батькам. «Тату, нині прийми / над труною останнє “спасибі” / за усе, що ти дав нам, – / за добре і чесне ім’я!» [7, с. 31], – написав Є. Сверстюк після батькової смерті. З великою повагою і сердечною теплотою згадує письменник батьківську добру науку: «Він завжди знав більше, ніж умів висловити: “Ми – люди прості, невчені. Ти вже своє знаєш – ми того не знаємо. Одне прошу тебе: *не забувай Бога*”. До цієї теми він часто повертався. Навіть коли я вже навчався в аспірантурі та зрідка приїздив додому – говорив: “Я вже не маю права виховувати тебе, роби, як вважаєш за потрібне, але прошу тебе: *ніколи не відрикайся від Бога*”» [7, с. 18].

У підрозділі «Мама» Є. Сверстюк з невимовною ніжністю малює образ найріднішої людини, берегині їхнього родинного вогнища: «Важливі в хаті не стіни, – писав він, – головним є дух хати. Її господиня, господар, атмосфера свята...» [7, с. 32] Найбільше в матері письменник цінує *людяність і совіслівість*, а також надзвичайну чутливість серця: «Адже вона, – дивується Є. Сверстюк, – майже не мала інформації про моє життя, а все знала – “чула серцем”... Визначальні риси моєї мами, – продовжує автор, – *людяність і совіслівість*. Вона любила спілкуватися з такими ж людьми, щирими і прямими, терпіти не могла лукавих і брехливих... У неї було тонке моральне чуття... Вона любила євангельські образи, історії...» [7, с. 32].

Вихований на біблійних заповідях, Є. Сверстюк відчував страх перед їх порушенням. На сторінках своєї книги письменник висловлює щиру тугу за тими часами, коли діти шанували батьків і не сміли їм перечити. У радянські часи письменник із тривогою спостерігає протилежне: «Замість святого послуху і шани стали модними неуцтво й зарозумілість» [7, с. 37]. Є. Сверстюк стверджує, що людство, переступаючи через п’яту заповідь, поступово втрачає *реальну опору*:

«... Сиротливим дітям нашого часу важко вже повірити, ніби колись були часи патріархату. Батько був головою родини і ніс відповідальність за неї. Батька-матір треба було слухати і шанувати. І то реальна опора на землі – тверда батькова рука, на яку можна покластися» [7, с. 31].

Є. Сверстюк, відтворюючи у своїх спогадах сімейні традиції, наприклад, святкування Коляди, наголошує на важливості родинного зв'язку між поколіннями: «В такий вечір тато малював білою крейдою хрести на дверях у хаті й у хлівах. Вечеря була урочистою. У молитві збиралася на кутю (тільки в уяві, звісно) уся колись велика сім'я. Часові віддалі тут були малоістотними...» [7, с. 32].

У людях Є. Сверстюк цінує «працьовитість і обов'язковість», про що він прямо говорить, розповідаючи про невтомну конячку з кличкою Гніда: «Працьовитість і обов'язковість – це натура!» [7, с. 33].

Із таких та подібних гасел і висловлювань Є. Сверстюка можна скласти моральний кодекс *честі* людини та самого письменника, який на сторінках своєї книги звертається до одвічного джерела мудрості й моралі – Біблії, а також багато черпає зі скарбниці народної творчості. І не випадково, розмірковуючи над складністю людського життя, Є. Сверстюк уплітає у свої роздуми низку народних прислів'їв: «Життя завжди було і буде жорстоким вчителем. Що посієш, те й пожнеш... Бережи честь змалку... Від слави до неслави – один крок... Треба багато давати, коли хочеш багато мати... Пиха коштує більше, ніж вона варта... Коли сміття вшановують, воно не знає, чим має стати... Таких прислів'їв можна наводити безліч, і всі вони глядять проти шерсті охочих до легкого життя. І всі нагадують, що життя буде таким, яким ти його зробиш. А добрі діяння повернуться тобі сторицею» [7, с. 216–217].

Вічним символом, застосовуваним щодо життя людини, є символ *дороги*, що неодноразово трапляється в Біблії. Варто порівняти Сверстюкове розуміння *дороги-життя* з євангельським:

Є. Сверстюк «На полі честі»

«Прямою дорогою швидко і рівно йдуть ті, що нікуди не йдуть. Біографія починається там, де людина долає перешкоди, змагає, падає, піднімається й хапається за вищий щабель» [7, с. 332].

Євангеліє від Матвія

Увійдьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погибелі – і нею багато хто ходять. Бо *тісні ті ворота, й вузька та дорога*, що веде до життя, – і мало таких, що

| знаходять її! [1, Мт. 7 : 13–14].

Прямій дорозі в Є. Сверстюка відповідає біблійний образ широким просторих воріт і широкої дороги, що ведуть у нікуди або в погибель. У Євангелії подається як вибір для людини – протилежний образ – тісні ворота і вузька дорога, якою мало хто йде. Є. Сверстюкові більше до душі путь, на якій людина долає перешкоди, змагає, падає, піднімається й хапається за вищий щабель.

Український письменник висміює безтурботних, охочих до легкого життя людей, називаючи їх мухами-одноденками, кониками-стрибунцями. Є. Сверстюк переконаний, що людина повинна залишити після себе на Землі добрий слід, а не сміття: «Ось донька позавчорашнього Президента купила собі в Лондоні п'ятиповерховий особняк. Безглуздішого придбання годі придумати!.. Отак живуть без любови й віри... Мухи-одноденки. Коники-стрибунці. Учасники великого маскараду, що залишають по собі тільки сміття» [7, с. 331].

Отже, розповідаючи про себе і про інших, Є. Сверстюк у книзі «На полі честі» малює власний автопортрет, підтверджуючи свої слова: «Фактично моя біографія – в тому, що я публікую» [7, с. 203]. Створюючи портрети родичів, друзів, сусідів і знайомих, письменник акцентує увагу на таких якостях особистості, як чесність, працьовитість, відповідальність, цілеспрямованість, чуйність тощо і висміює лицемірів, лінивих, недбалих, пихатих. Цінуючи в людях високі моральні якості, Є. Сверстюк розвиває їх передусім у собі, формуючи в інших думку про самого себе.

Список використаних джерел

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Завіту / пер. проф. І Огієнка. – Укр. Біблійне т-во, 2002. – 1375 с..
2. Дзюба І. Феномен Євгена Сверстюка // Дзюба І. З криниці літ : у 3 т. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 632–638.
3. Жиленко І. Номо feriens : спогади / Ірина Жиленко ; передм. Михайлини Коцюбинської. – Київ : Смолоскип, 2011. – 816 с.
4. Кириченко С. Люди не зі страху. Українська сага : спогади / Світлана Кириченко ; перед. слово Юрія Бадзя. – Київ : Смолоскип, 2013. – 920 с.
5. Кошелівець І. Окремий Євген Сверстюк / І. Кошелівець // Сверстюк Є. О. Світлі голоси життя / Є. О. Сверстюк. – Київ : ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2015. – С. 5 – 14.
6. Лісовий В. Спогади. Поезії / Василь Лісовий ; упоряд. Н. Вельбовець, В. Лісова, Л. Туровець-Лісова. – Київ : Смолоскип, 2014. – 664 с.

7. На полі чести. У 2 кн. Кн. I. Невже то я? / упоряд. О. Сінченко – Київ : ТОВ «Видавництво “Клію”», 2015. – С. 5–12.
8. Овсієнко В. Чоловік праведний (передмова від упорядника) / В. Овсієнко // На полі чести: У 2 кн. Кн. 2. Наш сучасник Євген Сверстюк / упоряд. Василь Овсієнко. – Київ : ТОВ «Видавництво “Клію”», 2015. – С. 5–7.
9. Оляндер Л. Мемуарні мотиви у творчості Євгена Сверстюка: особистість у протиборстві з нелюдськістю / Л. Оляндер // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки. – 2015. – № 1 (9). – С. 96–101.
10. Словник української мови. В 11 т. – Київ : Наук. думка, 1980. – Т. VII, Т. XI.

References

1. *Byblyia. Knyhy Sviashchenoho Pysanyia Vetkhoho y Novoho Zaveta* [Bible. Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testament]. In: *Holy Assumption Pochayiv Lavra*, 2007, 1371 p. (in Russian).
2. Dziuba I. Fenomen Yevhena Sverstiuka [The phenomenon of Eugene Sverstyuk]. Kiev, 2008, vols. 1 – 3, pp. 632–638. (in Ukrainian).
3. Zhylenko I. M. *Homo feriens : Spohady* [Homo feriens: Memories]. Kiev, 2011, 816 p. (in Ukrainian).
4. Kyrychenko S. *Liudy ne zi strakhu. Ukrainaska saha : Spohady* [People do not fear. Ukrainian Saga: Memories]. Kiev, 2013, 920 p. (in Ukrainian).
5. Koshelivets I. *Sverstiuk Ie. O. Svitli holosy zhyttia* [Light voices of life]. Kiev, 2015, pp. 5–14. (in Ukrainian).
6. Lisovyi V. *Spohady. Poezii* [Memoirs. Poetry]. Kiev, 2014, 664 p. (in Ukrainian).
7. Sinchenko O. *Na poli chesty: U 2 kn. – Kn. 2nd: Nevzhe to ya?* [On the field of honor: In 2 books. – B. 2nd: Did I?]. Kiev, 2015, pp. 5–12. (in Ukrainian)
8. Ovsienko V. *Cholovik pravednyi (Peredmova vid uporiadnyka)* [Just man (Preface of the originator)]. Kiev, 2015, pp. 5–7. (in Ukrainian).
9. Oliander L. *Memuarni motyvy u tvorchosti Yevhena Sverstiuka: osobystist u protyborstvi z neliudskistiu* [Memoir motives in the works of Eugene Sverstyuk: identity in confrontation with inhumanity]. In: *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Filolohichni nauky»*, 2015, no. 2 (9), pp. 96–101. (in Ukrainian).
10. *Slovnnyk ukrainskoi movy (SUM)* [Dictionary of Ukrainian Language (CYM)]. Kiev, 1980, vol. 7th – 11th. (in Ukrainian).

Виктория Остапчук. Автопортрет в структуре образов автобиографичной книги Є. Сверстюка «на поле чести». В статті через поезію з урахуванням ракурсу видіння дійсності автором-нарратором в книзі Є. Сверстюка «На поле чести» отражен прямой и опосредствованный способ создания автопортрета. Особенное внимание сосредоточено на раскрытии смысла и структуры названия книги «На поле чести» с применением значения слов полет и честь, поданных за толковым «Словарем украинского языка».

Поняття чести очерчено стержневим поняттям не тільки аналізованої книги, но і всій життєдіяльності Є. Сверстюка.

Ключевые слова: автопортрет, моральні цінності, честь, поле чести, полет битви, фразеологізм, образ, символ, Библия, народная

Victoriia Ostapchuk. The self-portrait in the structure of images of Y. Sverstiuk's autobiographical book "On the field of the honor". The straight and mediate ways of the self-portrait making are shown in the article through the poetics considering the aspect of seeing the reality by the author-narator in the book of Y. Sverstiuk "On the field of the honor". The special attention is concentrated on the disclosure of the content and structure of the book's name "On the field of the honor", using the meaning of the words *field and honor*, which are given according to the Dictionary of Ukrainian language. The understanding of the word "honor" is outlined not only with the core understanding of the analyzed book, but also with the understanding of the Y. Sverstiuk's life.

Key words: self-portrait, the field of the honor, the field of the battle, phraseologism, image, symbol, the Bible, folklore.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016 р.

УДК 809.1

Вікторія Приходько

ВІРШ Р. КІПЛІНГА «IF» У ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Є. СВЕРСТЮКА

У статті йдеться про філософську інтерпретацію Є. Сверстюка вірша Р. Кіплінга «If». Зазначається, що в українському перекладі втрачено кіплінгівський ритм та категоричність суджень, натомість бачимо вистражданого героя доби шістдесятих, зміну жанру першотвору: від заповіді до листа синові. Зауважено, що самобутня індивідуальність Є. Сверстюка-перекладача виявляється у використанні контекстуально та оказіонально трансформованих фразеологізмів, які не лише адекватно передають емоційно-експресивне наповнення оригіналу, але й подекуди загострюють і драматизують авторські вирази.

Ключові слова: інтерпретація, переклад, ритм, фразеологізм, рефрен, оказіоналізм.

Вірш Р. Кіплінга «If» – визначний літературний твір, який привертає і привертає увагу багатьох перекладачів, критиків, літературознавців,